

# Dansmuseet



De första 40 åren

Erinewalk.



*Med denna lilla skrift gratuleras*  
*DANSMUSEET*  
*till inflyttningen i Folkets hus*  
*av*  
*CARINA ARI BIBLIOTEKET*  
*och*  
*CARINA ARIS MINNESFOND*

(bilden t.v.) Bengt Häger överräcker Carina Ari medaljen till Rolf de Maré

(omslaget): Carina Ari i SOUS MARINE, av Grünewald

Dansmuseet i Stockholm startades för nästan 40 år sen. Det var först i världen i sitt slag. Alla andra konstarter har museer lite varstans. Men fastän dansen i många olika former är ett av mänsklighetens äldsta och mest älskade artistiska uttrycksmedel, saknades något centrum dit material kunde samlas undan förgängelsen, och där jämförande studier kunde bedrivas. På alla nivåer, från forskarens eller den skapande artistens och till den kulturintresserade amatörens.

Att förverkliga den dröm jag länge haft om ett dansens särskilda museum, både populärt och lärt, omspannande all världens dans, blev möjlighet tack vare att jag under långt samarbete vunnit Rolf de Marés förtroende. Denne märklige man hade med sin Svenska Baletten varit en ledande gestalt i Paris konstnärliga avant garde under 20-talet. Med denna sin ovärderliga livsgärning bakom sig hade han 1933, på initiativ av Svenska Balettens i förtid bortgångne, geniale koreograf Jean Börlins efterlevande, öppnat ett arkiv och bibliotek till dennes minne, Les Archives Internationales de la Danse. Under den korta tid av 6 år som arkivet var verksamt, köpte dess bibliotekarie (och ende anställda) dr Tugal 6.000 böcker och en mängd gravyrer, vilket vem som helst fick fritt komma och ta del av.

Kriget stoppade verksamheten. Bibliotekarien måste gå under jorden. När normala tider långsamt återvände i Paris, hade de Marés både intresse och ekonomiska möjligheter minskat. Svårt sjuk under åratals, gav han mig 1949 i uppdrag att på hans vägnar överlämna arkivet som donation till Frankrike, att placeras på Operamuseet i Paris. Detta accepterade böcker och gravyrer, men ratade scenografiskisser och andra kvarlevor av Svenska Baletten, liksom indonesiskt dansmaterial som de Maré samlat under en regelrätt forskningsresa dit 1938. Parisoperan ansåg det främmande för sin egen sfär.

Rolf de Maré ville snabbt bli av med allt, få huset tomt så att det kunde säljas. Jag reste runt, på eget initiativ, och sökte få gehör för etablering av ett dansmuseum, med de Marés två så olika kollektioner som grundplåt. Förgäves. London kunde inte göra ett dansmuseum när man inte ens ägde något för teaterkonsten, New York hade sen två år en Dance Collection som först 1964 skulle få självständig status, i Köpenhamn vågade kulturministern -

Bournonville i all ära - inte företa en så politiskt frivol satsning.

Slokörad återvände jag till hemmaplan. Ingen förståelse, inga pengar, bara med två mycket aparta samlingar som sökte sig en ny ägare. På Gustaf Adolfs Torg mötte jag vännen Arthur Hilton, Kungl. Teaterns ekonomichef. - Kom ska du få se, sa han, och visade en tom lokal under parketten, med direkt ingång från entréhallen. Punschlunden var en kvarleva från den gamla goda tiden, före dr Bratt, då omusikaliska herrar med operabitna fruar kunde hämta styrka där mellan akterna, eller rentav övervintra under de svåraste. - Det var en klassisk tanke att låta dionysos som dryckenskapens beskyddare, avlösas av hans andra aspekt, de kultiska mysteriers ledare ur vilka baletten historiskt sett härstammar.

Rolf de Maré blev förtjust när han fick reda på planerna att överta Punschlunden. Han erbjöd sig bekosta inredningen med montrar. Lilavati, nyanländ till Stockholm för gott, hjälpte att ordna den indonesiska samlingen, som fick det allra största utrymmet. Av Svenska Baletten utställdes bara ett par skisser och scenmodeller, mer fick inte plats. Konstnären Holger Wiedersheim - Paul ritade utsökta montrar i stil. Hela arrangemanget präglades av Rolf de Marés fina smak. Det var tur, för utställningen kunde inte bytas på ett dussin år framöver.

Dessa år användes mest för samlande. Ingångsmaterialet var ju begränsat, om än kvalificerat. Men världen är stor, danskonsten inte mindre, och skulle museet verkligen bli heltäckande och betydelsefullt, måste alla aspekter av dans systematiskt representeras.

Med detta för ögonen reste jag oavslutligt. I Asiens alla länder var jag sammanlagt flera år (utom Indonesien, som ju de Maré betat av). Lilavatis goda namn som indisk danskonstnär var till nytta. I Kina var vi statens gäster större delen av 1957, som tack för att jag hade arrangerat Pekingoperans europeiska turné. Överallt i landet fick museet generösa gåvor. Åren i Indien och Sri Lanka avkastade också betydande samlingar, liksom kortare vistelser i Bortre Indien, Filippinerna, Tibet och grundligare i Japan. Asiensamlingen rymmer en mängd kostymer och masker, accessoarer och musikinstrument, beledsagade av tusentals foton, egna beskrivningar, intervjuer med gamla artister om nu försvunna dansformer, samt en hel del film. Redan Rolf de Maré hade filmat

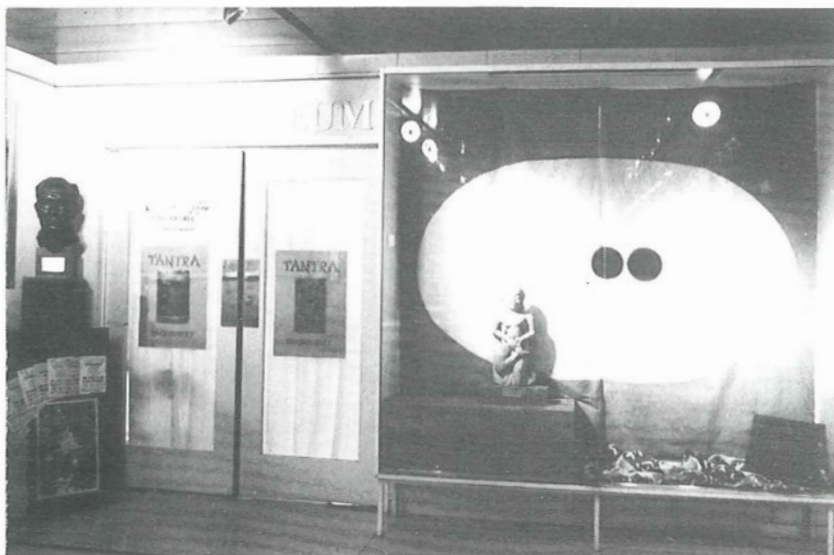
i Indonesien, och före honom holländska etnografer, från vilka han även köpte en del. Holländarna var i kulturbevarande hänseende de bästa bland kolonisateurer.

En rundresa i Sydamerika (på inbjudan från Brasilien) följdes av flitiga besök i USA - men de bästa intrycken av indiandans ger ändå de gamla Katchina-dockor de Maré köpte före första världskriget - innan han anade att dans skulle bli hans område.

Afrika besökte jag då och då (första gången 1936) men den svarta kulturens enorma rikedom av dans är inte tillräckligt väl representerad på museet. När sista handen just lagts vid organiserandet av den första all-afrikanska danskongressen, vilken var beräknad att som biprodukt fylla museets visthusbodnar med gåvor från tjugo deltagarländer - satte tidens tand stopp för ett strapatsrikt samlarliv.

Givetvis är hela Europas danshistoria belyst på museet. Dess kronjuvel är Svenska Balettens scenografiskisser, en sluten och ganska komplett enhet, 400 teckningar tillkomna under 4 år, av en rad nyskapande mästare under seklets konstnärligt intressantaste epok. Följdriktigt, när man haft en sådan skatt att börja med, har tonvikten i samlandet lagts på 1900-talets moderna strömningar. När Diaghilews kvarlåtenskap i årliga portioner från 1967 utbjöds till salu, fick jag fördel av en tidigare anställning som assistent till översten de Basil, chefen för Ryska balettens sista avläggare. Jag var med när han avled 1951 och all balettrekvisitan lagrades i avvaktan på långa arvstvister. Inblandad som expert vid den slutliga försäljningen, kunde jag på trots av penningstinnare konkurrenter hemföra ett 80-tal valda originalkostymer från Diaghilews egen tid.

Personliga vänner bland de stora danskonstnärerna skänkte eller testamenterade sina egna samlingar till Dansmuseet. Störst och mest komplett är Kurt Jooss'. De vackraste kostymerna är Clothilde von Derp-Sakharoff's, sydda av Poiret när seklet var ungt. Bland svenska donatorer: Jenny Hasselquist, Ronny Johansson, Lennart Rodhes skisser till Birgit Åkessons Riter, och nu äntligen Birgit Cullbergs egna koreografiska teckningar och X-ets skisser till Fröken Julie. För att nämna bara de mest omfattande gåvorna.

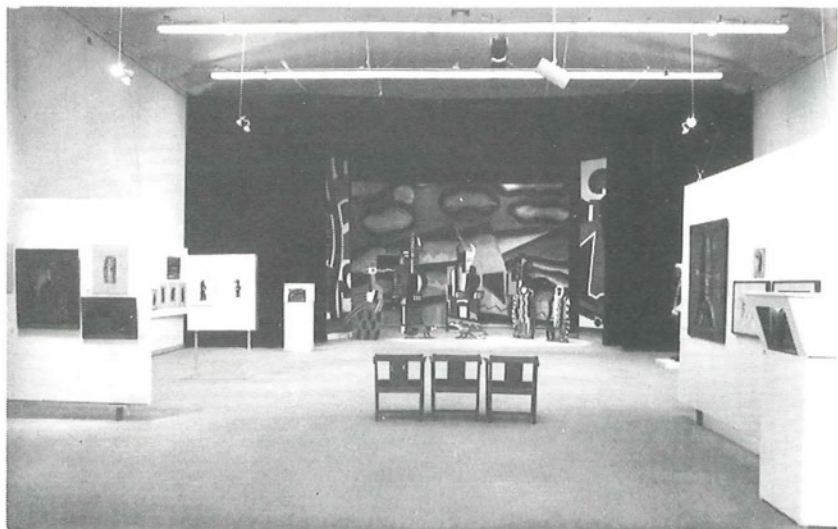


Museets entré i Filmhuset. Tantra-utställningen.

T. v. Carina Aris porträtt av Rolf de Maré.



Baksts originalkostymer från urpremiären  
på baletten Daphnis et Chloé i Paris 1912.



Den stora utställningen av Svenska Baletten på Moderna Museet, i fonden rekonstruktion av Legers Världens Skapelse.

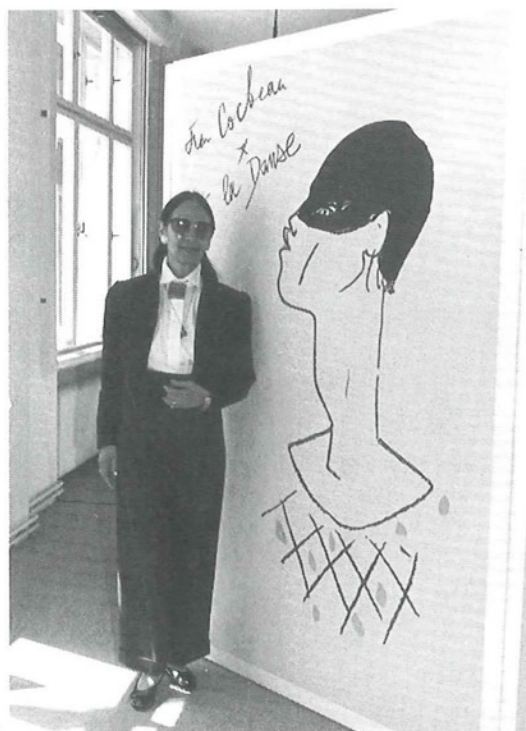


Galina Ulanova vid avtäckningen av hennes staty framför museet.





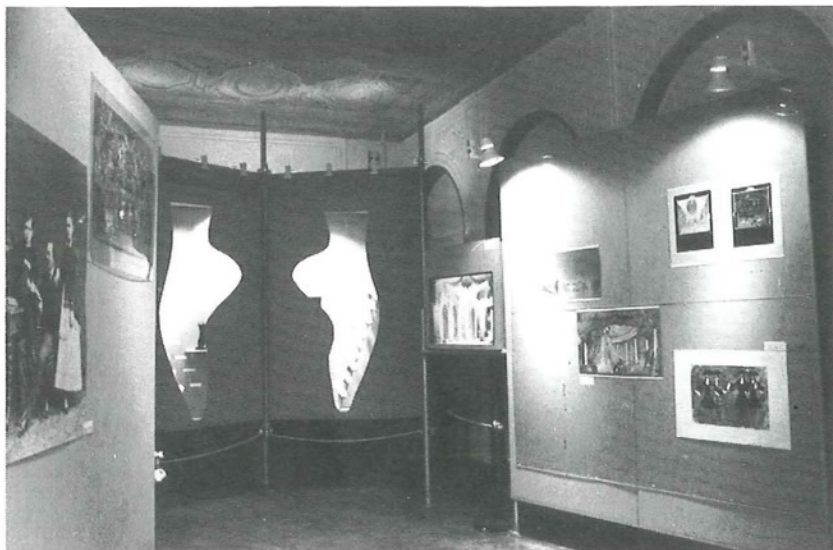
"Dansen i Världen" sedd av mästereffotografen Serge Lido  
reser bokstavligen talat jorden runt, sen 20 år.



Lilavati monterar utställningen Cocteau och Dansen,  
som vandrat över Europa. Här hans syn på Nijinskij.  
Foto Henri Soumireu-Lartigue, Prag.



Alva och Gunnar Myrdal skänkte tre sköna indiska tempeldansöser från medeltiden, vilka hon själv fått genom Indira Gandhis försorg.  
Foto Harry Berger



Första utställningen på Laboratoriegatan.  
I fonden en unik kavalkad av balettskornas utveckling från 1700-talet till idag.

Packlårarna staplade upp sig i källarutrymmen kring den vackra men alltför permanenta utställningen på Operan. Bakom kulisserna var museet ytterst anspråkslöst. Från ett krypin utan fönster korresponderade museiföreståndaren med dansvärlden. Museet hade varken någon riktig ägare eller någon som helst styrelse. Från Rolf de Maré sändes ett brev till Operan om att han skänkte sina bägge samlingar, och operaledning tackade. Museet fick dock inga anslag från något håll. Rolf de Maré hade faktiskt inte råd, hans ränteinkomster var inte större än han själv behövde. Tore Browaldh i Svenska Handelsbanken bistod med ett räntefritt lån på 50.000 kr med obestämd löptid. Han fick igen det efter 15 år men tacksamheten fortlöper. Andra möjligheter till inköp fick museet från min impresarieverksamhet. Lyckligtvis var priserna på balettmemorabilia dåförtiden låga, det var innan amerikanska samlare börjat dammsuga marknaden till förmån för de nya dance departements som växer upp vid vartenda college.

I april 1964 avled Rolf de Maré, barnlös ("och alla mina släktingar är rika"). Han hade testamenterat sin förmögenhet till museet. Den kontanta kvarlåtenskapen var lite under tre miljoner (hans tavelssamling, värd ojämförligt mer, fick Moderna Museet). Kapitalet fördelades i två fonder, den ena för forskning, den andras avkastning användes till museets drift. I ett slag fick det ett alldeles annorlunda utgångsläge till förhandlingar.

Roland Pålsson var då chef för kulturenheten på Utbildningsdepartementet. Det var han som skapade en rad organisationer och förutsättningar för den upprustning som skedde på olika konstområden. Dansen var särskilt eftersatt, det var han snabb att se och ta itu med. Han hade redan 1963 instiftat vad småningom blev Danshögskolan. Under hans inseende grundades Institut Marcel Marceau, idag försvunnet som namn har det berikat vårt land med att införa mimens konst. Att förstatliga ett nytt museum, som inte ens hade någon parallell i andra länder, var ingen lätt nöt att knäcka. Med subtil diplomati lotsade Pålsson Dansmuseet förbi byråkratiens Scylla och Charybdis till en överenskommelse mellan Svenska Staten och stiftelsen dansmuseet, enligt vilken den förstnämnda partnern tillhandahåller lokal och löner, medan den andra svarar för verksamheten.

Det bör inte glömmas att ytterligare några mäktiga personligheter gav god draghjälp vid Dansmuseets förstatligande. Karl-Birger Blomdahl lade sin auktoritet tungt i vågskålen, riksdagsledamöter som Viola Sandell och Nils Kellgren motionerade flerfaldigt, den nystartade Kulturarbetarnas Socialdemokratiska Förening med Molly Åsbrink som primus motor jämte maken Ulf Bergengren i Stockholms Kulturnämnd - de var några av museets hjälpsamma vänner vid etableringen. Ragnar Edenman och framgent Olof Palme räckte från sin olymp beskyddande händer.

I och med upphöjelsen måste det, formellt sett, fritt svävande museet ställas på sociala ben. Kungl. Maj:t fastställde stadgar, en styrelse utnämndes. I ett kvarts sekel har Roland Pålsson varit ovärderlig ordförande. Rolf de Marés förtroendeman, advokaten Louis d'Otrante har, som skattmästare, sett förmögenheten mångdubblas.

Operan skildes utan prononcerad smärta från museet, som man aldrig riktigt velat acceptera. Filmhuset låg under planering, dit skulle Danshögskolan som hyresgäst. Också museet inrymdes, 1968. Då dess chef samtidigt blev administrativ direktör för Cullberg-baletten, och Carina Ari förlade sin biblioteksstiftelse dit - kan man faktiskt tala om ett Dansens Hus 20 år i förtid. Museets utställningslokal var liten men lyxigt elegant, alldeles otillräckliga var arbetsrum och magasin. Bristen på plats för det snabbt ökande biblioteket var ohjälplig. Museet växte strax ur kostymen.

I slutet av 70-talet flyttades museet till en mycket rymlig patriciervilla i Diplomatstaden, vilken blev ledig bit för bit under några år, tills den helt disponerades. I det huset inträffade ett nytt stort tillskott. Dansmuseets chef var tillika grundare och president för UNESCO's Internationella Dansråd. Kanske var det ingen tillfällighet att UNESCO beslöt förläna namn och prestige till en UNESCO Collection av Dans-video, samt att denna dotterinstitution skulle anförtros åt det internationella dansmuseet i Stockholm som är känt och ansett i alla världsdelar. Generaldirektören kom på statsbesök, Sveriges Kulturminister Bengt Göransson tackade offentligt för gåvan och förtroendet att förvalta Dansk Konstens framtida historia. Dansmuseet tog med nöje emot vad man delvis redan hade. Det är naturligtvis en oskattbar fördel

att svenskar som ägnar sig åt danskonst på nära håll har tillgång till ett sådant studiematerial. Samlingen har numera växt till ett fyrsiffrigt antal verk, och museet filmar själv dans, som därmed förevigas åt eftervärlden.

Video-tekniken har utvecklats under museets livstid, och det har följt mediet i hälarna. Kassetter är museets bästa hjälpmedel och viktigaste utställnings-objekt. Ett dansmuseum ska ställa ut dansen själv i monitorer likt fönster mot den livslevande konsten. För att ge åskådaren närhetskänsla omges var monitor av föremål som hör till det visade programmet - kostymer, masker, vad annat som är relevant. Men för all den dans som utspelades innan videon - eller ens filmen - var född, finns ju endast de till dansen hörande tingen och bilderna som vittnesbörd.

Museet har aldrig haft tillräckligt stor plats för att kunna göra en permanent, didaktisk skådesamling. Det har arbetat med varandra avlösande tema-utställningar. Den trogna publik som sett många av dem under årens lopp - i regel 3 nya per år - har fått intryck av dansens mångfald. Den första tema-utställningen kom redan 1960, Fransk balett från Louis XIV till nutiden. Enkom sammanställd ur franska statens samlingar, invigdes den av Bibliothèque Nationals chef Julien Cain och fyllde Stockholmsoperans alla foyeer och promenoarer. Mest besökta utställningen var Tantra, indisk religionsfilosofi med dansen som central symbol. Efter att ha dragit 50.000 besökare till Filmhuset flyttades den till Kilen i Kulturhuset för oräkneliga åskådarmängder. Vi hade hämtat materialet direkt i Indien, från oss fortsatte utställningen till Louisiana i Danmark och vidare ut i världen. Den vandrar nog än.

Ryssarna hade aldrig gjort någon utställning om deras egen magnifika baletts historia. Vi samlade ihop material i Moskva. Kulturministern kom hit och invigde denna i dubbel mening historiska utställning, som nyöppnade Dansmuseet i huset i Diplomastaden. Ryska staten skänkte en staty av legendariska ballerinan Ulanova, i naturlig storlek, vilken vi sparat upp i den avlidne skulptörens ateljé. Ulanova var själv med vid avtäckningen, den första människa som i sin livstid fått stå staty i Stockholm. Nu är den flyttad, till framför Folkets Hus, bredvid den lika fina Hamnarbetaren - två kroppsarbetare.

Många vackra eller fascinerande utställningar har museet gjort, också i landsorten och utomlands. En av dem har bokstavligen åkt jorden runt, den franske balettfotografen Lidos kollektion. Isadora Duncan sedd av Bourdelle, Baksts kostymer, Indiens dansande gudar, Svensk Folkdans, Japans dansteater, Arne Jones skulpturer, Cocteaus baletter, Operabaletten 200 år, Rolf de Maré 100 år. Och givetvis hans Svenska Baletten många gånger i Europa och i USA. Uppräkningen får vara nog för att ge en uppfattning om spännvidden i museets verksamhet.

Till det mindre synliga arbetet på ett museum hör att ta hand om forskare. De flesta som arbetat hos oss har varit utlänningar. Stora internationella konferenser har samlat specialister från olika länder. Den första världskonferensen någonsin om Dansfilm arrangerades en hel vecka 1975 på museet i samarbete med Sveriges Radio, ett årtionde senare möttes ässen bland teveproducenter och diskuterade Videodans. Dance and the Child International, lärare bokstavligen från alla världsdelar och med grupper av barn som uppträdde för att demonstrera skilda pedagogiska system. Två europeiska folkdanskongresser leddes av Henry Sjöberg, den främste specialisten på området, förste intendent på museet. Unescos Internationella Dansråd höll två "generalförsamlingar", på 70- och 80-talen, och museet sponsrade ITI:s Danskommittés möte i Stockholm. Ur den myckna enbart svenska verksamheten var nog särskilt betydelsefullt sammankomster av pedagoger från hela landet som använder dans i terapi för handikappade, och angelägna studier av olycksfall bland yrkesdansare, vilket tilltagit oroväckande. Filmserier och föredrag har under de 40 åren varit oräkneliga, och ibland från museet gått ut också i landsorten.

Museet vid Brunnsvikens strand var en skön och ändamålsenlig arbetsplats. Men den låg avsidet ur publikens synpunkt. Det stred mot museets filosofi, som alltifrån början prioriterat publik-tillvändhet högt. Museet har önskat bidra till folkbildningen, intressera nya skaror för danskonsten. Balett är allt annat än finkultur, tvärtom den i bästa mening folkligaste av konstarter. Den spelar direkt på åskådarens känslor, behöver inte ens gå omvägen via ordet för att förmedla upplevelse från artist till publik. Dansen begär inte intellektualitet som inträdesbiljett till

dess värld. (Men helt utan sensualitet är den nog svår att uppleva.) Dansens kroppsspråk är internationellt - en viktig egenskap i ett land där inflyttade medborgare spelar allt större roll.

Dansmuseet bör ligga där människorna strömmar, så att det kan locka till impulsbesök.

Tanken på en speciell teater för gästspel, vilket länge saknats i Stockholm och i onödan isolerat vår scenkonst från omvärldens, hade först väckts av Kulturarbetarföreningen. På 60-talet sköt den in sig på att återföra till sceniskt bruk Cirkusteatern, som televisionen roffat åt sig. När långt om länge Stadsteatern fick tillstånd att flytta, blev den "gamla" teatern i Folkets Hus det nya målet för strävandena att inrätta en gästspelsscen energiskt och skickligt propagerat av Jan Zetterberg. Folkets Hus skulle bli Dansens Hus, med Dansteatern och Dansmuseet vägg i vägg. Av de tre namnen blev till slut bara museets kvar, men det viktigaste är att den nydöpta Stora Teatern blir dansens forum, och att Dansmuseet får sin rätta plats vid folkrörelsernas hjärtpunkt i huvudstaden.

*Bengt Häger*